

DEL 1

Könsnormer i bildspråket

Text: Elisabet Jonsved, Elin Jönsson och Statens medieråd

Form: Intellecta

Omslagsfoto: Shutterstock

Statens medieråd 2017

DEL 1

Om normer och könsroller i vårt samhälle

I del 1 ingår:

1. Ett lärarmanus med introduktion och underlag för en inledande diskussion i klassen, sid. 4–5.
2. En praktisk övning – gradera bilder, sid. 6–7.
3. Begreppsordlista, sid. 8–10.
4. Bilder till den praktiska övningen, sid. 11–14.
Tips! Skriv ut bilderna enkelsidigt!

DEL 1

1. Lärarmanus

Denna lektion är tänkt att användas som uppstart till bildpresentationen i del 2. Under den här lektionen får eleverna gå igenom centrala begrepp som är bra att ha koll på i arbetet kring normer och könsroller. Lektionen startar med en diskussion om normer. Därefter följer en begreppsgenombgång i grupper. Del 1 avslutas med en praktisk uppgift där eleverna ska sortera ett antal bilder på en skala från mest manlig bild till mest kvinnlig bild. När övningen är slutförd följer ni upp resultatet med ännu en gemensam diskussion.

Inför denna lektion

Skriv ut och klipp isär de bilder som ska användas i graderingsövningen. Skriv även ut begreppsordlistan så att varje grupp har minst ett exemplar. Både bilderna och begreppsordlistan hittar du i slutet av detta dokument. Varje grupp bör få en uppsättning bilder var. Tre–fyra elever i varje grupp är lagom.

Fråga klassen: Vad är en norm?

Diskutera gärna utifrån följande frågeställningar:

- Vad finns det för normer i svenska samhället? Vad finns det för normer i din familj? I vår klass? Bland dina kompisar?
- Vad finns det för normer kopplat till att vara kille och tjej?
- Vad händer om du bryter en norm? Vilka konsekvenser kan det få?
- Vad kan hända om man bryter en norm kopplat till kön? Vilka konsekvenser kan det få?

Kommentar

Normer är oskrivna regler, idéer och föreställningar om vad som är normalt i ett visst sammanhang. Det kan handla om hur vi ska bete oss mot varandra. Till exempel att vi svarar "hej" när någon hälsar på oss eller att vi ställer oss i kö i mataffären och inte tränger oss förbi alla. Det kan också handla om hur vi ska se ut, exempelvis att män inte klär sig i klänning eller att kvinnor inte har bar överkropp trots att det är en varm sommardag. Många normer är kopplade just till kön; hur vi bör se ut och bete oss som kille eller tjej.

Andra normer är till exempel heteronormen, funktionsnormen och hudfärgsnormen. Vi tvingas att förhålla oss till normer varje dag. För vissa är det kanske ganska enkelt, medan det för andra kan vara närmast omöjligt att följa normen. Träder vi över normernas osynliga gränser kan det bli jobbigt på olika sätt. Det är ofta först när vi bryter mot normer som vi lägger märke till dem.

Berätta för klassen

Berätta för klassen att de ska få göra en övning utifrån ett antal bilder, men innan det ska de diskutera ett antal begrepp som kan komma att dyka upp antingen på denna lektion eller på nästkommande lektion.

Låt klassen diskutera begreppen i grupper om tre–fyra elever i varje grupp. Uppmuntra dem att försöka komma på sammanhang där begreppen är intressanta och relevanta att använda.¹

---

¹ Håll gärna begreppsordlistan aktuell och gå tillbaka till den när sista lektionen är genomförd. Har eleverna fått större förståelse för begreppen än vid uppstarten?

DEL 1

2. Praktisk övning – gradera bilder

Syfte

Den här övningen är till för att få eleverna att börja fundera och problematisera kring vad de lägger in i begreppen manligt och kvinnligt.

Så här gör ni

Dela in klassen i mindre grupper, cirka tre–fyra elever i varje grupp. Se till att varje grupp har en uppsättning av de graderingsbilder som följer med detta material, se sidan 11. Eleverna ska sortera bilderna från mest kvinnligt till mest manligt genom att gradera bilderna på en skala. Den mest kvinnliga bilden placeras längst till vänster och den mest manliga bilden placeras längst till höger, i mitten läggs de bilder som kan tolkas som neutrala. Inga bilder får dela plats utan alla bilder måste graderas.²

Uppgiften kan tyckas svår att göra, det är dock viktigt att komma ihåg att det inte finns någon rätt eller fel lösning, utan att syftet är att eleverna ska börja reflektera kring begreppen manligt och kvinnligt. Har eleverna svårt att komma igång kan ett tips vara att de tittar på kroppsspråk, ansiktsuttryck, färger och attribut/tillhörigheter.

Efterföljande diskussion

Diskutera i helklass eller genom att ni besöker varje grupp och tittar på deras graderingsskala.

- Hur kändes det att dela upp bilderna på det här sättet?
- Hur tänkte ni när ni graderade bilderna, vilka kriterier gick ni efter?
- Var det lätt eller svårt? Var ni överens i gruppen?
- Vad är typiskt manligt? Be gruppen ge exempel på vad de tycker är manligt.
- Vad är typiskt kvinnligt? Be gruppen ge exempel på vad de tycker är kvinnligt.

---

² En fråga som kan dyka upp är ur vilket perspektiv som bilderna ska sorteras i. Ska bilderna sorteras som jag själv tycker? Eller som samhället tycker? Denna typ av fråga är positivt att reflektera över. Frågan utgår från synen att det egna jaget är opåverkat av samhället. Men stämmer det? Var börjar våra egna åsikter? Var slutar samhällets?

- Vilka bilder är neutrala? Finns det neutrala bilder? Be gruppen ge ett exempel på vad de tycker är neutralt.
- Vilka av bilderna var svårast att lägga i skalan? Vad var det med just de bilderna som gjorde det svårt?
- Skiljer sig grupperna åt genom hur de har sorterat bilderna och värderat begreppen?

Summera er diskussion

Fånga upp nyckelord som kommer fram i diskussionen och skriv upp dem gemensamt på tavlan. Jämför gärna placeringen av de bilder som har liknande koder/attribut. Två män bär rosa tröja. Två män håller i en ros. Kvinna med spädbarn/man med spädbarn. Kvinna med muskler/man med muskler.

Rita gärna upp denna skala i klassrummet:

Berätta för klassen

Manligt och kvinnligt beskrivs ofta som något binärt, det vill säga att det endast finns två möjliga värden: man/kvinna. Men vad som då glöms bort är att många upplever att det är en gradvis skala mellan dessa två värden. Det finns tjejer och kvinnor som trivs bra längst ut på skalan i det mest feminina. Men det finns också tjejer och kvinnor som, även om de räknar sig själv till kvinnor, skulle placera sig mycket närmare mitten av skalan. Samma sak gäller män; vissa trivs bra längst ut på skalan, medan andra skulle placera sig närmare mitten. I mitten finns dessutom ett tredje kön. Här kan ordet ickebinär gestalta människor som varken känner sig som tjejer eller killar. Termen refererar till att kön inte är något binärt med endast två möjliga värden: man – kvinna.

Låt eleverna fundera en liten stund, tyst för sig själva, var de trivs bäst på skalan.

DEL 1

3. Begreppsordlista³

1. **Kön** – det finns ett biologiskt kön som delar upp människor i män och kvinnor. Det finns även ett socialt kön som mer handlar om samhällets normer för hur en man/kvinna ska vara. Dessutom finns det könsidentitet, det vill säga en människas upplevelse av att tillhöra ett visst kön.
2. **Stereotyp** – är en förenklad föreställning av hur en grupp människor är och vad de gör. Det kan till exempel vara grupper baserade på nationalitet, etnicitet, kön, ålder eller yrke.
3. **Identitet** – det som definierar en människa. Antingen kan det handla om hur man upplever sig själv eller hur andra uppfattar en. Identiteten formas under hela livet och består både av vad vi själva väljer och sådant vi inte kan påverka.
4. **Genus** – ungefär samma sak som socialt kön, det vill säga normer för hur en man eller kvinna ska vara. Andra ord för genus är könsroller eller gender.
5. **Normer** – oskrivna och ibland underförstådda regler kring hur vi ska bete oss.
6. **Normkritiskt perspektiv** – att synliggöra och ifrågasätta normer. Att tillhöra en norm är nästan alltid lättare än att inte göra det. De här fördelarna märks inte förrän man bryter mot normen.
7. **Transpersoner** – ett samlande begrepp för människor som inte definierar sig könsmässigt enligt den rådande könsnormen eller i enlighet med sitt biologiska kön. En transperson kan vara transvestit, transsexuell, intergender eller intersexuell, till exempel.
8. **Ickebinär⁴** – en person som identifierar sig som mellan, bortom eller med båda könskategorierna kvinna/man kan kalla sig ickebinär. Ordet betyder inte samma sak för alla som känner att de är ickebinära. Många ickebinära känner sig inte som något kön. Gemensamt är att de inte känner sig hemma i tvåkönsnormen; föreställningen om att det bara finns män och kvinnor i ett binärt system.

³ Begreppsdefinitionerna till nr 1–7 samt 9–10 är tagna från Statens medieråds lärarhandledning för gymnasiet - [Duckface/Stoneface:https://statensmedierad.se/download/18.6cd9b89d14fef0c4f5cda35/1443622841457/Duckface-Stoneface-gymnasiet.pdf](https://statensmedierad.se/download/18.6cd9b89d14fef0c4f5cda35/1443622841457/Duckface-Stoneface-gymnasiet.pdf)

⁴ <http://www.rfsi.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/>

9. **CIS** – motsatsen till en transperson, det vill säga att ens biologiska, sociala och kulturella kön är ett och samma.
10. **Jämställdhet** – att kvinnor och män är värda lika mycket och har samma rättigheter och möjligheter både inom privatlivet och i arbetslivet.
11. **Visuell** – det som går att uppfatta med synen, det vi ser med våra ögon.
12. **Representation** – är något som står för något annat. I bildsammanhang betyder det att det du ser på bilden inte bara representerar sig självt utan något mer. En symbol som ett hjärta kan stå för kärlek, godhet eller medkänsla. En människa på bild representerar också mer än sig själv. En kvinna på bild kan stå för mamman, affärskvinnan, artisten eller sport-tjejen beroende på hur hon ser ut.⁵
13. **Motiv** – det som en bild föreställer. Det som representeras på en bild.
14. **Kroppspositionering** – hur vi står med våra kroppar, till exempel hur vi har tyngden på det ena benet, eller hur vi håller armarna i kors över bröstet. Ett annat ord för kroppspositionering är pose.
15. **Objekt/Objektifierad** – ett objekt är enkelt beskrivet ett föremål. När vi beskriver en människa som ett objekt handlar det om att människan i fråga inte respekteras som en självständig individ utan förminskas till att bli "ett föremål" för någon annans skull. Ofta används ordet i sammanhang där någon blir sexualiserad, ett objekt för någon annans sexuella tankar, du blir objektifierad.⁶
16. **Subjekt** – ordet subjekt står i motsats till ordet objekt. Att vara ett subjekt betyder att du inte är ett föremål utan en tänkande individ som har känslor, åsikter och tankar. Du har makt och kontroll att göra saker.⁷
17. **Bildutsnitt** – hur nära ett motiv befinner sig i bilden. Det kan röra sig om exempelvis närbild, halvbild, helbild, miljöbild och extrem närbild.
18. **Bildperspektiv** – hur exempelvis en kamera hålls i förhållande till motivet. Bilden kan vara fotograferad i ett grodperspektiv, det vill säga underifrån. Motivets upplevs då större. Bilden kan även vara fotograferad ur ett fågelperspektiv, kameran befinner sig ovanför motivet. Motivets upplevs då mindre. En bild kan även vara fotograferad ur normalper-

---

⁵ <http://www.ne.se/s%C3%B6k/?t=uppslagsverk&q=representation>

⁶ <http://www.ne.se/ordb%C3%B6cker/#/sok/ne-ordbok-sv-sv?q=objekt>

⁷ <http://www.ne.se/ordb%C3%B6cker/#/sok/ne-ordbok-sv-sv?q=subjekt>

spektiv, det vill säga kameran och bildens motiv befinner sig i samma höjd som dina egna ögon.

19. **Bildanalys** – vid en bildanalys beskrivs alla de element som syns på bilden, till exempel föremål, personer, färger och former. Utifrån hur bildelementen samspelar med varandra görs sedan en bildtolkning. Tolkningen handlar om att sätta ord på det bilden förmedlar. Tolkningen kan utgå både från dina egna erfarenheter och kunskaper men också använda sig av ett bredare samhällsligt och historiskt perspektiv.⁸

⁸ I det här materialet utgår vi från semiotisk bildanalys, det vill säga läran om hur vi tyder och tolkar tecken. För att läsa en mer utförlig beskrivning av semiotisk bildanalys: <http://edu.i kd.hik.se/studiemtrl/bilder/bildteori/bildanalys.html>

DEL 1

3. Bilder till den praktiska övningen⁹

Tips! Skriv ut sid. 12–14 enkelsidigt.

⁸ Bilderna till den här övningen kommer från Shutterstock.

